

ADRIANNA BRZEZIŃSKA

ORCID: 0000-0002-4038-8084

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

PRZEMOC NA RANDKACH W PRACY SOCJOTERAPEUTYCZNEJ Z MŁODZIEŻĄ

Streszczenie

Przemoc na randkach jest jednym z zachowań ryzykownych wśród młodzieży. Może przyjmować różne rodzaje, jednak jej głównym celem jest świadome wyrządzanie krzywdy innej osobie, z wyraźnym użyciem przewagi. Osoby będące w wieku nastoletnim mają małą zdolność do zapobiegania sytuacjom przemocowym, a także do rozpoznawania konsekwencji swoich czynów czy profilaktyki w zakresie przemocy. Jednakże w grupowej formie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jaką jest socjoterapia, z powodzeniem można podejmować tematy związane z przemocą, w tym przemocą na randkach, wśród młodzieży. Jedną z propozycji jest możliwość wykorzystania elementów programu Lights4Violence w programach i scenariuszach socjoterapeutycznych tworzonych dla młodzieży.

Słowa kluczowe: przemoc na randkach, Lights4Violence, młodzież, przemoc, socjoterapia, zachowania ryzykowne

DATING VIOLENCE IN SOCJOTHERAPEUTIC WORK WITH ADOLESCENTS

Abstract

Dating violence is one of the risky behaviors among young people. It can take many forms, but its primary purpose is to consciously cause harm to another person, with a clear use of the advantage. Teenagers have little ability to prevent the emergence of violent situations, as well as to recognize the consequences of their actions, or prevent violence. However, in a group form of psychological and pedagogical help, which is sociotherapy, topics related to violence, including violence on dating among young people, can be successfully addressed. One of the proposals is the possibility of using elements of the Lights4Violence program.

Keywords: dating violence, Lights4Violence, youth, violence, sociotherapy, risky behavior

Wstęp

Zagadnienie przemocy na randkach wśród osób będących w wieku nastoletnim jest obszarem problemowym, na który można spojrzeć z dwóch perspektyw. Po pierwsze, z perspektywy osób tej przemocy doświadczających, po drugie, z perspektywy sprawców. Według danych dotyczących przemocy na randkach wśród młodzieży wynika, że aż 20,5% dziewcząt oraz 18,7% chłopców uczestniczących choć raz w takim spotkaniu doświadczyło jakiegoś rodzaju przemocy (Jankowiak i in., 2020, s. 7). Przyczyny stosowania przemocy na randkach mogą być różne. Za jedną z głównych uznano niską zdolność do rozpoznawania różnego typu społecznych konsekwencji swoich czynów i nieświadomość (lub małą świadomość) istnienia oraz możliwości wykorzystania posiadanych już zasobów do rozwiązywania konfliktów i nawiązywania zdrowych (zdrowszych) relacji z partnerami / partnerkami (Jankowiak i in., 2020, s. 8). Jednym ze sposobów minimalizowania skali zjawiska występowania przemocy na randkach wśród osób będących w wieku nastoletnim może być wdrożenie tego tematu do programów zajęć w socjoterapii młodzieży. Młodzież uczestnicząca w socjoterapii należy zazwyczaj do grup zwiększonego ryzyka, ponieważ w swojej biografii ma doświadczenia przemocy (Jankowiak i Soroko, 2014), a czasem również aktualnie doświadcza momentów kryzysowych związanych z przemocowymi sytuacjami (Soroko i Jankowiak, 2020). Jak wskazują wyniki badań dotyczących przemocy na randkach, takie doświadczenia obciążają rozwój i są jednym z bardziej znaczących czynników ryzyka stania się ofiarą przemocy w związku intymnym w okresie adolescencji (Vives-Cases i in., 2021). Z tego względu praca w obszarze kompetencji budowania zdrowych związków może być dla uczestników i uczestniczek socjoterapii niezwykle przydatna (Brzezińska, 2021). Warto podkreślić, że szczęśliwe, pozbawione przemocy związki intymne tworzone przez młodzież mogą być znaczącym źródłem dobrostanu, szczęścia (Jaskulska i in., 2022; Jankowiak, 2016; Gulczyńska i Jankowiak, 2007) i wspierać pozytywną samoocenę nastolatków (Jankowiak i in., 2021). Przykładem programu, który mógłby stanowić inspirację dla socjoterapeutek i socjoterapeutów konstruujących programy socjoterapeutyczne lub planujących interwencje w prowadzonych przez siebie grupach socjoterapeutycznych, jest program edukacyjny Lights4Violence (Vives-Cases i in., 2019).

Socjoterapia młodzieży

Socjoterapia (w tym socjoterapia młodzieży) jako grupowa forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej skierowana jest do osób należących do grup ryzyka rozwoju zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania lub już przejawiających problemy w funkcjonowaniu psychospołecznym (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 63). Polega ona m.in. na uruchamianiu czynników pomocowych, dzięki którym poprawie ulega funkcjonowanie psychospołeczne osób uczestniczących. W takim ujęciu socjoterapia może być stosowana w profilaktyce przemocy na randkach, pomocy dla osób, które są jej sprawcami, oraz osób, które w tej sytuacji są ofiarami i nie mają odpowiednich lub wystarczających zasobów pozwalających na podjęcie kroków w celu zniesienia problemu, jego skutków, a także zapobieganie pojawianiu się podobnych sytuacji w przyszłości.

W wypracowaniu pożądanych zachowań oraz zmian w zachowaniu pomocne może być określenie celów, które wskazują na rodzaj zmian, jakie powinny się pod ich wpływem pojawić. Wśród celów oddziaływań socjoterapeutycznych wymienia się: edukacyjne (profilaktyczne), korekcyjno-terapeutyczne oraz rozwojowe. Cele edukacyjne dotyczą zapoznawania młodzieży z zagadnieniami, które mają ułatwić im funkcjonowanie społeczne, poprawić umiejętność rozwiązywania problemów i konfliktów, nauczyć rozpoznawania, nazywania i wyrażania emocji, a także pełnienia funkcji społecznych (Jankowiak i Soroko, 2016, s. 41). Do celów korekcyjno-terapeutycznych zaliczamy oddziaływania zmieniające trajektorię rozwoju i wzmacniające mechanizmy zdrowia i/lub osłabiające patomechanizmy, które utrzymują problemy psychospołeczne. Do oddziaływań tych zaliczyć można m.in. dostarczanie pożądanych wzorów zachowań, zmianę sposobów postrzegania i myślenia o rzeczywistości, wyćwiczenie zachowań pożądanych, a także rozpoznawanie i ekspresję emocji, które temu towarzyszą (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 79). Zadaniem ostatnich z nich, celów rozwojowych, jest uaktywnianie potencjału rozwojowego w obszarach społecznym, emocjonalno-motywacyjnym i poznawczym (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 75). W rzeczywistości jednak należy pamiętać, że dla danej grupy socjoterapeutycznej cele ustalane są indywidualnie (po diagnozie osób uczestniczących i rozpoznaniu specyficznych trudności, które w grupie występują). W socjoterapii młodzieży szczególnie wpływ na ich określenie mogą mieć także konkretne jednostki, które w III fazie rozwoju grupy często same są osobami inicjującymi cele, nad którymi chcą pracować podczas spotkań socjoterapeutycznych.

Przemoc na randkach jako zachowanie ryzykowne

W wieku nastoletnim częstym zjawiskiem jest podejmowanie zachowań ryzykownych. Prawdą jest, że zwiększają one prawdopodobieństwo pojawienia się niekorzystnych konsekwencji (psychologicznych, społecznych, zdrowotnych), ale jednocześnie mogą także pełnić istotny czynnik w spełnianiu zadań rozwojowych w okresie adolescencji (Dzielska i Kowalewska, 2014, s. 140–141). Ich pojedyncze przypadki są dość powszechnym zjawiskiem i nie muszą stanowić zagrożenia dla dalszego rozwoju jednostki ((Dzielska i Kowalewska, 2014, s. 142). Zagrożeniem dla siebie i innych są jednak sytuacje, gdy zachowania tego typu pojawiają się częściej i/lub współwystępują z innymi typami zachowań ryzykownych. Wśród nich wyróżnia się trzy główne obszary:

- używanie substancji psychoaktywnych,
- agresję i zachowania przestępcze,
- ryzykowne zachowania seksualne (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 48).

W obrębie form agresji i zachowań przestępczych występują znaczące różnice między dziewczętami a chłopcami. Mianowicie wśród dziewcząt znacznie częściej podejmowana jest agresja relacyjna, mająca na celu wyrządzić szkodę relacji, a nie czyjejś cielesności. Chłopcy natomiast za cel obierają sobie agresję jawną, objawiającą się m.in. uczestnictwem w bójkach (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 48). Mimo że podobne różnice zauważono w obrębie kategorii przemocy, które opisane zostaną poniżej, należy też rozróżnić te dwa pojęcia. Słów „agresja” i „przemoc” często używa się zamiennie, jednak w rzeczywistości oznaczają one dwa odmienne typy zachowań (Komendant-Brodowska, 2014, s. 7). Agresja polega na świadomym działaniu, mającym na celu wyrządzenie szkody innej osobie, natomiast przemoc dodatkowo oznacza istnienie znacznej przewagi (w sile użytej agresji) nad ofiarą (Komendant-Brodowska, 2014, s. 7).

Zjawisko przemocy wciąż jest mocno aktualne, a treści z nią związane pojawiają się w różnych przestrzeniach naszego życia. Współcześnie jest to problem coraz bardziej widoczny i narastający (Helios i Jedlecka, 2017, s. 15). Szacuje się, że w skali globalnej przemoc jest przyczyną około 1,6 miliona ofiar śmiertelnych rocznie (Krug i in., 2003), a grupami, które są szczególnie narażone na bycie jej ofiarami, są: dzieci, kobiety, ludzie starsi i osoby z niepełnosprawnościami (Lakowska i in., 2011, za: Kowalczyk i Łącka, 2011, s. 230).

Definicje przemocy wskazują, że jest to rodzaj relacji międzyludzkiej opierającej się w znacznej mierze na użyciu siły, gdzie mocno widoczna jest nierówność sił między jednostkami zaangażowanymi w tę relację (Rudniański,

1997, za: Jedlecka, 2017). Ponadto istotna jest też intencja. W tym przypadku osoba sprawcza wyrządza innej osobie krzywdę w sposób celowy, wywołując szkodę, ból, cierpienie i poniżenie, tym samym stwarzając zagrożenie dla jej zdrowia (fizycznego i/lub psychicznego) oraz życia (Jedlecka, 2017, s. 14). Cechami charakterystycznymi przemocy są m.in. naruszenie praw osobistych drugiej osoby, manipulowanie czy nieliczenie się z dobrem osób będących ofiarami przemocy (Młyński, 2012, s. 143). Sama przemoc, według Helios i Jedleckiej (2017), przyjmować jednak może różnorakie formy. Są one związane m.in. z fizycznością, psychiką, seksualnością, ekonomią czy różnymi rodzajami zaniedbań. Inny podział wskazuje na przemoc: słowną, fizyczną, psychiczną, seksualną i seksistowską (Pérez-Marco i in., 2020). Na tej podstawie przytoczone zostaną opisy kategorii form przemocy:

- słowna (komunikaty mówione i/lub pisane),
- fizyczna (czynności wymagające fizycznego kontaktu na linii osoba sprawcza–ofiara, np. uderzenie, popychanie, szturchanie),
- psychiczna (słowna, fizyczna lub obie, np. przymus, szantaż, naruszanie godności),
- seksualna (wykorzystywanie seksualne, zmuszanie lub wykonywanie czynności seksualnych wbrew woli ofiary),
- seksistowska (dyskryminowanie ofiary ze względu na jej płeć),
- ekonomiczna (używanie pieniędzy lub innych wartości materialnych do zaspokojenia potrzeb władzy i kontroli),
- zaniedbania (ukryta forma przemocy, np. niezaspokajanie podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych dzieci) (Pérez-Marco i in., 2020; Helios i Jedlecka, 2017).

Przemoc na randkach wśród młodzieży obejmować może przede wszystkim formy przemocy takie jak: słowna, fizyczna, psychiczna i seksualna.

Według badań najczęstszym rodzajem przemocy, z jakim spotyka się młodzież, bo występującym aż w 23,1%, jest przemoc emocjonalna (psychiczna) (Jankowiak i in., 2020, s. 7). Dotyczy głównie naruszania szeroko pojętej godności osobistej. Zaliczyć można do niej takie zachowania, jak: stosowanie gróźb, kontrolowanie zachowań osoby będącej ofiarą, poniżanie, obrażanie, oczernianie, upokarzanie, lekceważenie, podważanie poczucia własnej wartości, izolowanie czy niszczenie mienia (Brooks-Russell i in., 2015; Kowalczyk i Łacka, 2011, s. 232). Są to jednak tylko przykłady stosowania przemocy emocjonalnej – realnych zachowań może być znacznie więcej.

Jedną z głównych przyczyn stosowania przemocy na randkach wśród młodzieży jest mała zdolność do rozpoznawania społecznych konsekwencji

własnych czynów, a także niska świadomość (lub jej brak) w kontekście możliwości wykorzystania istniejących zasobów do rozwiązywania konfliktów, w tym naprawy relacji z osobą partnerską (Jankowiak i in., 2020, za: Brzezińska, 2021, s. 40). Innymi, bardziej pierwotnymi przyczynami mogą być własne przeszłe przeżycia w zakresie doświadczenia jednej lub kilku form przemocy (np. w okresie dzieciństwa). Wytworzone w tym czasie wzorce i sposoby radzenia sobie z emocjami związane z tym wydarzeniem stają się zaburzone. Skutkować to może brakiem umiejętności tworzenia i trwania w zdrowych i satysfakcjonujących relacjach, a zamiast tego przymus, przemoc i agresja stają się jedynymi strategiami umożliwiającymi zmianę czyjegoś zachowania na pożądane (Brzezińska, 2021, s. 40).

Problem przemocy na randkach wśród młodzieży dotyka wszystkich płci, jednak, podobnie jak wśród osób dorosłych, szczególnie narażone na znalezienie się w roli ofiary są dziewczęta (Jankowiak i in., 2020, s. 8). Co ciekawe, jak wskazują niektóre badania, w pewnych okresach adolescencji to one są częściej niż chłopcy sprawczyniami przemocy, co jednak nie oznacza, że są mniej narażone na jej konsekwencje (Taquette i Monteiro, 2019). Zarejestrowane sytuacje przemocy wskazują na częstsze jej występowanie wśród kobiet będących w wieku wczesnej dorosłości (między 18 a 29 rokiem życia) niż starszych (powyżej 30 roku życia). Dla kobiet młodszych wyniki mówią o 6% doświadczenia przemocy fizycznej i/lub seksualnej przy aż 48% przemocy psychicznej, natomiast dla kobiet starszych dane te wynoszą odpowiednio 4% i 32% (*Violence against Women: An EU-Wide Survey*, za: Vives-Cases i in., 2021). Taki stan rzeczy ma silny związek z istniejącymi normami dotyczącymi płci, które powodować mogą nierówności w związkach oraz stosowanie przemocy właśnie wobec kobiet. Na tej podstawie wyłoniło się m.in. pojęcie machizmu (esp. *machismo*), które mówi o postrzeganiu osób płci męskiej jako istot będących w hierarchii ludzkiej wyżej niż osoby identyfikujące się jako kobiety (Moral de la Rubia i Ramos Basurto, 2016, s. 39). Różnice płciowe wskazują tutaj na bycie niezależnymi i stanowczymi przez mężczyzn i chłopców oraz słabymi, zależnymi i uległymi przez kobiety i dziewczęta. Mimo że związane z różnicami w obrębie płci stereotypy coraz bardziej zanikają, nadal jednak w wielu kulturach i społeczeństwach odgrywają znaczącą rolę. Może mieć to bezpośredni wpływ m.in. właśnie na częstsze stosowanie przemocy podczas randek przez chłopców wobec dziewcząt niż odwrotnie. Odpowiedzią na taki stan rzeczy powinny być reakcje i skuteczne działania profilaktyczne (przeciwdziałające pojawianiu się zjawiska przemocy na randkach wśród osób będących w wieku nastoletnim) oraz wyposażanie młodzieży

w zasoby pozwalające poradzić im sobie ze skutkami tej przemocy, jeśli już staną się jej ofiarami. Tego typu działania podjęto w ramach edukacyjnego programu Lights4Violence.

Możliwość wykorzystania elementów programu Lights4Violence w socjoterapii młodzieży

Program Lights4Violence, działający pod hasłem Lights, Camera and Action – Against Dating Violence, realizowany był w latach 2017–2019 w sześciu krajach Europy: Hiszpanii, Włoszech, Rumunii, Polsce, Portugalii i Wielkiej Brytanii (Brzezińska, 2021, s. 41). Wzięły w nim udział zespoły składające się z naukowczyń i naukowców z uniwersytetów w Alicante, Rzymie, Iasi, Poznaniu, Matosinhos i Cardiff. Programem została objęta młodzież z tych samych miast.

W roku akademickim 2018/2019 do szkół biorących udział w projekcie rozesłano kwestionariusze, na podstawie których zebrano dane na temat uczniów i uczennic. Osoby, które potwierdziły, że były w przeszłości lub aktualnie pozostają w związku partnerskim, zostały zakwalifikowane do dalszej części badania. Do następnego etapu nie zostały zaproszone osoby, które zadeklarowały swoją płeć jako „inną” (Vives-Cases i in., 2021, s. 3). Ostatecznie w badaniu wzięło udział 1555 osób mających w chwili jego trwania odpowiednio 13, 14, 15 lub 16 lat; w każdej z badanych szkół większość osób w próbie stanowiły dziewczęta (Pérez-Martínez i in., 2020, s. 2).

W celu zebrania danych osoby badane wypełniały kwestionariusze dotyczące stosowania przemocy na randkach. Poza częścią pierwszą, w której informacji udzielano anonimowo, w pozostałych zadawano pytania dotyczące takich aspektów, jak: klimat i bezpieczeństwo w szkole, wsparcie ze strony nauczycieli / nauczycielek i rodziców, postrzeganie przemocy, doświadczenia związane z przemocą na randkach, asertywność, agresywność, seksizm, nękanie, cyberprzemoc oraz wykorzystywanie w dzieciństwie (Pérez-Martínez i in., 2020, s. 2; *Policy brief*, 2022, s. 3). Na podstawie analizy uzyskanych informacji stwierdzono, że u osób, które miały niższe wsparcie społeczne (ze strony rodziców i/lub nauczycieli/nauczycielek) wyższy był wewnętrzny poziom akceptacji wobec stosowania przemocy (Pérez-Martínez i in., 2020, s. 4). Prawie 18% uczniów i uczennic oznajmiło, że jeszcze przed ukończeniem 15 roku życia doświadczyło wykorzystania fizycznego i/lub seksualnego (*Policy brief*, 2022, s. 3).

Na podstawie przeprowadzonych badań i ich wyników opracowano strategię profilaktyczną, które mogą być kluczowe w zapobieganiu przemocą na randkach oraz radzeniu sobie z jej psychologicznymi konsekwencjami wśród osób będących w wieku nastoletnim. Oto najważniejsze z nich:

- dbanie o pozytywne doświadczenia szkolne (mogą pełnić funkcję czynnika chroniącego wobec potencjalnego nawiązania relacji opartej na przemocą),
- rozmowy z osobami eksperckimi w obszarze edukacji seksualnej (mogą chronić przed przedwczesną aktywnością seksualną, zmniejszyć ryzyko niechcianej ciąży i złapania chorób przenoszonych drogą płciową, a także uświadamiać w zakresie zachowań będących przemocą seksualną),
- tworzenie w szkole klimatu opartego na zaufaniu i zrozumieniu (w razie wystąpienia sytuacji przemocą, w bezpiecznym środowisku ofiarom łatwiej jest podjąć kroki mające na celu poradzić sobie z psychologicznymi konsekwencjami zdarzenia) (Peterson i in., 2018; Jankowiak i in., 2020, s. 9).

Istnieje wiele gotowych programów socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży. Przykładem mogą być te dostępne w pozycjach Sawickiej (1999), Grudziewskiej (2016) czy Jagiełły (2009). Zawierają wiele scenariuszy ukierunkowanych na konkretne grupy wiekowe, dane problemy czy cele, które miałyby zostać osiągnięte w wyniku pracy z grupą. Osoby prowadzące mogą korzystać z tych dostępnych nie tylko w literaturze, ale też na stronach internetowych, udostępnionych przez kolegów i koleżanki po fachu, a także je przerabiać lub tworzyć własne. Żaden dostępny program i/lub scenariusz nie będzie jednak (nie powinien być) nigdy od razu gotowy do użycia. Osoby prowadzące socjoterapię powinny w takiej sytuacji odpowiednio zaadaptować dany program/scenariusz do swojej grupy m.in. poprzez dostosowanie konkretnych ćwiczeń – nie wszystkie bowiem będą dobrze dopasowane dla każdej z nich (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 155). Kolejną opcją jest także stworzenie takiego scenariusza od podstaw. To osoba pracująca z daną grupą najlepiej zna jej potrzeby, ograniczenia i zasoby, dzięki czemu dobór aktywności może być jak najbardziej trafny i skuteczny. Inną opcją jest tworzenie programów, które zostaną zaadresowane do określonej grupy odbiorców/odbiorczyń lub będą podejmować specyficzny problem, z jakim może zmagać się grupa (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 156). Jednak i w tym przypadku osoby wykorzystujące dane pomysły innych socjoterapeutów i socjoterapeutek powinny mieć na uwadze specyfikę swojej grupy, nie podążając ślepo za kolejnymi krokami w gotowym scenariuszu.

W ramach programu Lights4Violence pojawiły się ćwiczenia mające na celu wydobyć zasobów dla pozytywnego rozwoju młodzieży, wzmocnienie zdrowych relacji partnerskich, a także doskonalenie kompetencji wzmacniających zdrowe relacje. Obejmowały one takie tematy i techniki, jak:

- identyfikowanie zdrowia i dobrostanu na zdjęciach,
- zrozumienie roli zasobów dla rozwoju – czym są i gdzie się znajdują,
- łączenie zasobów rodziny, szkoły i środowiska z zasobami osobistymi,
- rekonstrukcja historii,
- odkrywanie zasobów dla pozytywnych relacji,
- demaskowanie fałszywych przekonań,
- cechy zdrowej relacji partnerskiej,
- technika gnienienia papieru – praca ze złością,
- technika BROEV w rozwiązywaniu problemów,
- style komunikacyjne i empatia,
- wzmacnianie samooceny (Davó-Blanes i in., 2022).

W kolejnej części programu odbyły się także zajęcia artystyczne, podczas których przeprowadzono warsztaty filmowe w zakresie obszaru tematycznego podejmowanego projektu. Wykaz ćwiczeń oraz ich opis można znaleźć na stronie internetowej http://www.lights4violence.eu/sites/default/files/guides_docs/podrecznik_swiczenia_z_komiksami_end_0.pdf.

Cele opisane przez program pokrywają się z celami edukacyjnymi, korekcyjno-terapeutycznymi oraz rozwojowymi, które można spotkać w socjoterapii młodzieży. Mogą one pełnić także funkcję celów profilaktycznych. Są to m.in.:

- zrozumienie roli czynników chroniących (zasobów) wobec występowania przemocy (tu w relacjach intymnych), a także umiejętność rozpoznawania ich w sobie, w rodzinie, w szkole i innych środowiskach oraz nauczenie się korzystania z nich,
- edukacja i podnoszenie świadomości dotyczącej znaczenia pozytywnych relacji międzyludzkich opartych na poczuciu własnej wartości i zaufaniu,
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie z problemami i konfliktami poprzez komunikację interpersonalną, mediacje i negocjacje,
- wsparcie w przeciwstawianiu się seksistowskim postawom, tolerowaniu przemocy uwarunkowanej płcią oraz na tle seksualnym,
- umożliwienie dochodzenia swoich praw w atmosferze szacunku i ochrony przed ryzykownymi relacjami oraz nadużyciami w związkach (*Przewodnik do warsztatów dotyczących przeciwdziałania przemocy w związkach intymnych nastolatków*, 2022, s. 1).

Prowadzone analizy skuteczności programu odnosiły się do zmian w poziomie seksizmu oraz akceptacji przemocy. Postawy seksistowskie przyczyniają się bowiem do aprobowania nierówności płci w relacjach interpersonalnych i sprzyjają rozwojowi przemocy w tych relacjach. Uzyskane wyniki wskazują na korzyści z programu szczególnie dla dziewcząt, gdyż w ich postawach zaszły zmiany wspierające przekonania o znaczeniu równości w relacjach intymnych, a także braku akceptacji dla stosowania przemocy (Sanz-Barbero, 2022). Niestety, chłopcy z grupy interwencyjnej, którzy charakteryzowali się niską empatią, uzyskali w drugiej fali (w porównaniu z grupą kontrolną) wyższe wskaźniki w skali *machismo*, a więc w postawach uzasadniają wyższość i dominację mężczyzn nad kobietami (Pérez-Martínez, 2022). Wydaje się więc konieczne dostosowanie treści edukacyjnych dla chłopców w obszarze ról płciowych tak, aby nie czuli się oceniani i mogli korzystać z edukacji na temat pozytywnych przejawów męskości w relacjach intymnych.

Zakończenie

Przestrzeń socjoterapeutyczna jest odpowiednim miejscem do poruszania tematów związanych z przemocą w związkach intymnych młodzieży. Daje ona szansę nie tylko na poznanie tematu – rodzajów przemocy czy rozpoznawania jej występowania w związkach, ale też może pełnić funkcję profilaktyczną i edukacyjną dla ofiar, sprawców przemocy czy osób będących jej świadkami. Pierwsze wyniki z zastosowania programu Lights4Violence w szkołach przyniosły pozytywne oceny zarówno wśród nauczycieli / nauczycielek, jak i uczniów / uczennic. Zauważono wzrost poczucia przynależności osób w klasie szkolnej, poprawiła się komunikacja między rówieśnikami i rówieśniczkami, a także zakończeniu uległa część istniejących sporów (Waszyńska i in., 2021; Forjaz, 2022, s. 3). Kolejnym krokiem byłoby poznanie opinii osób prowadzących i uczestniczących w socjoterapii na temat zastosowania programu (lub jego elementów) podczas zajęć.

LITERATURA

- Brooks-Russell, A., Foshee, V.A., Reyes, H.L.M. (2015). Dating violence. W: T.P. Gullotta, R.W. Plant, M.A. Evans (red.), *Handbook of adolescent behavioral problems: Evidence-based approaches to prevention and treatment*. Springer Science + Business Media.

- Brzezińska, A. (2021). Przemoc na randkach. "Lights4Violence" jako propozycja programu profilaktycznego przeciwdziałającego przemocy w związkach intymnych młodzieży. *II Biuletyn Polskiego Stowarzyszenia Socjoterapeutów i Trenerów*.
- Davó-Blanes, M.C., Ferrer-Cascales, R., Albaladejo-Blázquez, N., Sánchez-San Segundo, M., Pérez-Martínez, V., Vives-Cases, C. (2022). *Podręcznik ćwiczeń*. Pobrane z: http://www.lights4violence.eu/sites/default/files/guides_docs/podrecznik_swiadczenia_z_komiksami_end_0.pdf [dostęp: 16.12.2022].
- Dzielska, A., Kowalewska, A. (2014). Zachowania ryzykowne młodzieży – współczesne podejście do problemu. *Studia BAS*, 38(2), 139–168.
- Forjaz, M.J. (2022). *Process indicators results*. Pobrane z: http://www.lights4violence.eu/sites/default/files/annex_3_wp_3_indicators_isciii.pdf [dostęp: 16.12.2022].
- Grudzińska, E. (2016). *Socjoterapia w pracy z dziećmi i młodzieżą. Programy zajęć*, cz. 2. Warszawa: Difin.
- Gulczyńska, A., Jankowiak, B. (2007). Poczucie koherencji studentów a jakość i trwałość ich związków partnerskich. *Seksuologia Polska*, 5(2), 66–70.
- Helios, J., Jedlecka, W. (2017). *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*. Wrocław: Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jagięła, J. (2009). *Socjoterapia w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*. Kraków: Rubikon.
- Jankowiak, B. (2016). Rodzinne i partnerskie uwarunkowania dobrostanu studentów. *Studia Edukacyjne*, 40, 177–190.
- Jankowiak, B. (2017). *Zachowania ryzykowne współczesnej młodzieży. Studium teoretyczno-empiryczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Jankowiak, B., Jaskulska, S., Sanz-Barbero, B., Ayala, A., Pyżalski, J., Bowes, N., De Claire, K., Neves, S., Topa, J., Rodríguez-Blázquez, C., Davó-Blanes, M.C., Rosati, N., Cinque, M., Mocanu, V., Ioan, B., Chmura-Rutkowska, I., Waszyńska, K., Vives-Cases, C. (2020). The Role of School Social Support and School Social Climate in Dating Violence Victimization Prevention among Adolescents in Europe. *Int J Environ Res Public Health*, 17(23).
- Jankowiak, B., Jaskulska, S., Sanz-Barbero, B., Waszyńska, K., Claire, K.D., Bowes, N., Silva, E., Neves, S., Albaladejo-Blázquez, N., Pyżalski, J., Chmura-Rutkowska, I., Vives-Cases, C. (2021). Will I Like Myself If You Hurt Me? Experiences of Violence and Adolescents' Self-Esteem. *Sustainability*, 13(21).
- Jankowiak, B., Soroko, E. (2014). Wybrane problemy diagnozy opisowej w socjoterapii – aspekty teoretyczne oraz związki z funkcjonowaniem zawodowym socjoterapeutów. *Studia Edukacyjne*, 33, 165–187.
- Jankowiak, B., Soroko, E. (2016). Socjoterapia jako forma pomocy psychopedagogicznej. W: B. Jankowiak (red.), *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Teoria i praktyka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Jankowiak, B., Soroko, E. (2021). *Socjoterapia młodzieży. Studium psychologiczno-pedagogiczne*. Warszawa: PWN.
- Jaskulska, S., Jankowiak, B., Sanz-Barbero, B., De Claire, K., Bowes, N., Silva, E., Neves, S., Albaladejo, N., Pyżalski, J., Waszyńska, K., Chmura-Rutkowska, I., Vives-Cases, C. (2022). Will You Make Me Happy? The Role of Dating and Dating Violence

- Victimisation in Happiness Among Adolescents in Europe. *Journal of Happiness Studies*, 23(8), 3693–3712.
- Jedlecka, W. (2017). Formy i rodzaje przemocy. *Wrocławskie Studia Erazmianskie*, 11, 13–29.
- Komendant-Brodowska, K. (2014). *Agresja i przemoc szkolna. Raport o stanie badań*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Kowalczyk, M., Łacka, T. (2011). Przemoc i jej mechanizmy w związkach partnerskich. *Pedagogia Christiana*, 1(27), 228–242.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J., Zwi, A., Lozano, R. (2003). *Informe mundial sobre la violencia y la salud*. Washington: Organización Mundial de la Salud.
- Młyński, J. (2012). Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych. *Studia Socialia Cracoviensia*, 4(2), 141–156.
- Moral de la Rubia, J., Ramos Basurto, S. (2016). Machismo, victimización y perpetración en mujeres y hombres mexicanos. *Estudios Sobre las Culturas Contemporáneas*, 21(43), 37–66.
- Pérez-Marco, A., Soares, P., Davó-Blanes, M.C., Vives-Cases, C. (2020). Identifying Types of Dating Violence and Protective Factors among Adolescents in Spain: A Qualitative Analysis of Lights4Violence Materials. *Int J Environ Res Public Health*, 17(7).
- Pérez-Martínez, V., Sanz-Barbero, B., Ferrer-Cascales, R., Bowes, N., Ayala, A., Sánchez-SanSegundo, M., Albaladejo-Blázquez, N., Rosati, N., Neves, S., Vieira, C.P., Jankowiak, B., Waszyńska, K., Vives-Cases, C. (2020). The Role of Social Support in Machismo and Acceptance of Violence Among Adolescents in Europe. Lights4Violence Baseline Results. *Journal of Adolescent Health*, 68(5), 922–929.
- Pérez-Martínez, V., Sanz-Barbero, B., Ferrer-Cascales, R., Bowes, N., Ayala, A., Sánchez-SanSegundo, M., Albaladejo-Blázquez, N., Rosati, N., Neves, S., Vieira, C.P., Jankowiak, B., Jaskulska, S., Waszyńska, K., Vives-Cases, C. (2022). Evaluation of the Lights4Violence program: reduction in machismo and acceptance of violence among adolescents in Europe. *BMC Public Health*, 22(1).
- Peterson, A.J., Donze, M., Allen, E., Bonell, C. (2018). Effects of Interventions Addressing School Environments or Educational Assets on Adolescent Sexual Health: Systematic Review and Meta-analysis. *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 44(3), 91–107.
- Policy brief (2022). Pobrane z: http://www.lights4violence.eu/sites/default/files/guides_docs/d4.7_policy_brief.pdf [dostęp: 15.12.2022].
- Przewodnik do warsztatów dotyczących przeciwdziałania przemocy w związkach intymnych nastolatków (2022). Pobrane z: http://www.lights4violence.eu/sites/default/files/guides_docs/uam_teaching-guideline-polandfinal_0.pdf [dostęp: 16.12.2022].
- Sanz-Barbero, B., Ayala, A., Ieracitano, F., Rodríguez-Blázquez, C., Bowes, N., De Claire, K., Mocanu, V., Anton-Păduraru, D., Sánchez-Sansegundo, M., Albaladejo-Blázquez, N., das Neves, A.S., da Silva Queirós, A.S., Jankowiak, B., Waszyńska, K., Vives-Cases, C. (2022). Effect of the Lights4Violence intervention on the sexism of adolescents in European countries. *BMC Public Health*, 22.
- Sawicka, K. (1999). *Socjoterapia*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej.

- Soroko, E., Jankowiak, B. (2020). Shaping Social and Psychological Competencies or Intervening in a Crisis? Sociotherapists' Experiences of Helping Adolescents in Poland. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 42, 349–365.
- Taquette, S.R., Monteiro, D.L.M. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: a systematic review. *J Inj Violence Res*, 11(2), 137–147.
- Vives-Cases, C., Davo-Blanes, M., Ferrer-Cascales, R., Sanz, B., Natalia, A., Sanchez, M., Lillo Crespo, M., Bowes, N., Neves, S., Mocanu, V., Cărașu, E., Pyżalski, J., Forjaz, M.J., Chmura-Rutkowska, I., Vieira, C., Corradi, C. (2019). Lights4Violence: A quasi-experimental educational intervention in six European countries to promote positive relationships among adolescents. *BMC Public Health*, 19(1).
- Vives-Cases, C., Sanz-Barbero, B., Ayala, A., Pérez-Martínez, V., Sánchez-San Segundo, M., Jaskulska, S., Antunes das Neves, A.S., Forjaz, M.J., Pyżalski, J., Bowes, N., Costa, D., Waszyńska, K., Jankowiak, B., Mocanu, V., Davó-Blanes, M.C. (2021). Dating Violence Victimization among Adolescents in Europe: Baseline Results from the Lights4Violence Project. *Int J Environ Res Public Health*, 18(4).
- Waszyńska, K.M., Pyżalski, J., Jaskulska, S., Chmura-Rutkowska, I., Jankowiak, B.A. (2021). Profilaktyka przemocy w związkach intymnych nastolatków: Project Lights, Camera and Action Against Dating Violence. Założenia, realizacja, rekomendacje. *Seksuologia Polska*, 19, 42–47.